

BURDUR TARİHİNİN SON 265 YILLINDAN BİR KESİT. ÇELİK PAŞALAR.

VE 1840 BURDUR İHTİLALİ

HAYATİ KUZUCU

(Bu makale yazarından izin alınmadan hiçbir şekilde kısmen veya tamamı yayınlanamaz . Site adresi verilerek kaynak olarak kullanmak serbesttir.)

1735 yılından itibaren Burdur 'da isimleri duyulmaya başlanmış olan Çelik Paşalar ,1748'den sonraları Konya koluna daha sonraları da Isparta ,Antalya . ve İstanbul'a dağılmış olup , sözünü ettiğimiz yerlerde ve Anadolu'nun muhtelif vilayetlerinde valilik ,mutasarrıflık ve mütesellimlik yapmış şahsiyetleriyle kendisinden söz ettirmiş büyük bir sülaledir. Bu sülalenin Burdur' da ve Konya' da yaşayan kolları ön plana daha çok çıkarken, Isparta ve Antalya da yaşayanlar adeta tali birer şube mesabesinde kalmışlardır. Etki ve süreklilik açısından da aile durumunu Burdur koluyla sürdürerek içlerinden çıkardıkları ünlü bir politikacı ile de yakın tarihe kadar Türk siyasi hayatında mühim roller oynamışlardır.Konya kolu, bildiğimiz kadarıyla 1827 'den sonra silikleşmiş adları pek duyulmamıştır. Bunun yanın da Çelik Paşalar ,mahiyetlerinden çıkardıkları iki sadrazamla Osmanlı Devleti merkez yönetimine dolaylı da olsa katkıda bulunmuşlardır..Söz konusu Sadrazamlar Halil Hamit ve Hazinekar Şahin Ali Paşalar'dır.

AİLENİN KÖKENİ

Mahalli rivayetlere göre: .Burdur hakkında yazılmış en eski kaynak , 1928 yılında Rıza Erdem ve bir komisyon tarafından hazırlanmış olan ancak basılmamış yeni harflerle daktilo sayfası halinde kalan bir çalışmadır.Kitabın tarih bölümü son derece yetersiz kalmıştır.Hatta 18.ve 19 .yüzyıllarda yetiştirdiği alimlerle ve sahip olduğu medreselerle kendisinden "Medine i Sağır" (Küçük Medine) diye söz ettiren Burdur'a hiç yakışmamaktadır. Yine aynı yıllarda komşu Antalya ile Isparta tarihi hakkında yazılan eserlere bakınca bu tespitite ne kadar haklı

olduğumuzu konu ile ilgilenenler doğru bulacaklardır.Buna rağmen kitabın bazı rivayetleri yazıya geçirmesinin büyük fayda sağlamıştır. İşte bu rivayetlerden biri de Burdur'un hanedan ailelerinin tanıtıldığı kısımda Çelik Paşalarla ilgili yer alan bilgilerdir.Konu Baki Beyzadeler ve Mahmut Beyzadeler adı altında ele alınmıştır.İşin tuhaf yanı aynı sülaleden gelen bu iki ailenin ayrı ayrı sülaleler gibi anlatılmasıdır.Anlaşılan bölümü yazarlar, bu iki ailenin aynı kökten geldiğini bile bilmemektedirler.

“Baki Beyzadeler:Teke Mütesellimi'nin Veznedar'ı Çelik Paşa'nın ahfadı olup Burdur'un kadim ailesinden sayılmaktadırlar.Burdur'a ilk tavattun eden Kınalı Aşiretine bağlı buldukları rivayet edilmektedir.Vaktiyle vefat eden Baki Bey'in büyük oğlu Reşit,İbrahim ,Hüseyin Beylerle ,Ali Bey'in oğlu Rıza bu ailenin bu günkü azalarıdır.

Hacı Mahmut Beyzadeler :Keza bu aile dahi Burdur'un hanedan ailesidir.Bu ailenin zikre şayan bir ferdi kalmıştır o da Mahmut Bey'dir.Armutlu Çiftliğinde ve Aşağı çiftlikte oturmaktadırlar”(1).

Kınalızadeler'le Çelik Paşa ailelerinin her zaman birbirlerine destek oldukları düşünülecek olursaki bunun en güzel örneği ilerde söz edilecek olan ünlü Hicri 1256 (1841)yılı Burdur ihtilali yerel deyimle “Fetaret Olayı”nda yaşanmıştır.Olayların iki tarafından biri olan Çelik Paşalara en büyük desteği Kınalızade Hüseyin Bey vermiştir.Hüseyin Bey aynı zaman da Çelik Mehmet Paşa'nın oğullarından Mehmet Bey 'in kayınpederi olması mümkündür..Bizce yukarda anlattığımız mahalli rivayette geçen Çelik Paşalar'ın “Kınalızadelerdendir “ şeklindeki vurgulama daha bir anlam kazanmaktadır.

Aile rivayeti:Ailenin ilk büyüğü Burhanettin Ağa, Karaman oğullarının ilk zamanlarından beri yanlarında olan bir kişi olup daha sonra Hamitoğulları ve Tekelioğulları ile Batıya gelip yerleşmiştir Bu iki aile ile yakın ilişkiler içinde bulunarak Osmanlı Devleti zamanına ulaşmış Osmanlılar zamanında Hamit ve Teke Sancağı idaresinde bulunmuş bir sülaledir.(2)Bu iki rivayeti de tarihi bazı olayların zamanla cemiyet hafızasında yeni bir muhteva kazanması şeklinde yorumlamak mümkündür.Çünkü aşağıda ele alınacağı üzere aileden bazı kişilerin Karaman Valiliklerin'de bulunmaları , yine bazılarının Teke Mütesellimliği yapmaları yanında

1 Rıza ERDEM ve Komisyon üyeleri.(Daktilo halinde),Burdur Vilayeti 1928.Sayfa 63

2 Aileden Zehra Egemen'nin nakli.

;1772 ile 1814 arasında Teke Sancağın'da hüküm sürüp ve sonunda isyan çıkaran eski Tekelioğulları ile alakaları olmayan ama Tekelioğlu olarak tanınan asıl adları Hacı Osman Oğulları(3) olan aile ile akrabalıklarının bulunması gerçeği böyle bir rivayete kaynaklık yapmış görünüyor. Ancak "Her rivayetin de bir hakikati" barındırmasının mümkün olabileceğini unutmamak gerekir.

Osmanlı döneminin 20 Yüzyıl başlarına kadar yaşamış önemli şahsiyetleri ile ilgili en önemli bilgi kaynağı olan Mehmet Süreyya Bey'in ünlü eseri Sicli Osmani'ye göre ; Çelik Mehmet Paşa'nın babası Polat Ahmet Paşa Arap kökenlidir.Başka kaynaklarda ise onların Burdurlu olmalarından başka bir açıklama bulunmamaktadır.Ancak Mehmet Süreyya Bey 'in eserinin , eşi benzeri az olan bir eser olmasına rağmen ciddi bir tarih kaynağı olma özelliğini taşımadığı Büyük Alman Osmanlı tarihçisi Franz Babinger tarafından vurgulanmaktadır(4).Nitekim Sicilli Osmani'de Çelik Paşalar hakkında bilgi veren bölümlerde büyük yanlışlıklar görülmektedir.Bu sebeple hakkında bilgi verdiği şahsiyetlerin etnik köken ve diğer konuları ihtiyatla karşılamak gerekir.Mehmet Süreyya zaman zaman klişeleşmiş sözleri biyografilerde sık sık kullanmakta adeta bir şablon gibi tekrar etmektedir.Ailenin büyüğü Polat Ahmet Paşa'yı ve onun babası Polat Mehmet Paşayı (M.Süreyya P.Mehmet Paşa'nın Ahmet Paşa'nın babası olduğunu belirtmemekle birlikte biz o şekilde yorumladık)" Arap Beylerin'dendir " şeklinde tanıtması ve onun oğlu Mehmet Paşa'nın lakabının Arapça" Polat "ın karşılığı "Çelik" olduğuna işaret ederken ;başka kaynaklarda böyle bir ibareye rastlanılmaması, üzerinde durulması gereken bir ayrıntı olarak gözükmektedir.Polat isminin Türklerde de sıkça bir kullanıldığı malumdur. Çelik Paşa'lar ,Çelik Paşazade'ler daha sonraları ailenin çoğalmasıyla birlikte Reşit

3 Prof.Dr..Şehabettin TEKİNDAG,Teke Eli ve Tekeli Oğulları.İstanbul-1979.Sayfa 70 -71

4 Franz BABİNGER ,Osmanlı Tarih ve Tarih Yazarları (Çeviren Coşkun Üçok)Ankara -2000.sayfa 419

Beyzadeler,Baki Beyzadeler ,Mahmut Beyzadeler gibi isimlerle anılan ailenin kökeni hususunda net bir şey söylemek şu an için mümkün gözükmemektedir.

Bununla birlikte bilgilerimiz ışığında şu tespitleri yapabiliriz.Sicili Osmani ,Polat Ahmet Paşa'yı Arap beylerindendir şeklinde tanıtmalarına rağmen; ailenin bizce çok eskiden beri Burdur ile bir bağlantısı vardır.Çünkü Polat Ahmet Paşa vefat edince ailesinin bütün fertleri Burdur'a gelmişlerdi.Bu sırada Oğlu Mehmet Paşa Burdur 'da ikamet edip Hamit Eli Mutasarrıflığı yürütmesi dikkate değerdir.Çelik Paşa'nın annesi Meryem Hanım üvey annesi Fatma Hanım ve oğlu Esad Bey de Burdur'da yaşıyordu. Çelik Mehmet Paşa ,17.asırdan beri Hamit Sancağının fiilen idare merkezi olan Isparta'ya asla yerleşmemiş ve hep Burdur'da oturmuş, Teke ve Hamit Sancaklarını buradan yönetmiştir.Hamit ve Teke Mutasarrıflığı'na gelen tüm emirlerde ,Isparta Şeriye Sicillerinde ve Burdur Şeriye Sicillerindeki kayıtlarda Paşa Burdur'da ' sakın olarak anılır.".....Burdur nam mahalde oturur Teke Sancağı Mutasarrıfı Çelik Mehmet Dame ikbalehu....." gibi bilgiler (5) Mühimme Defteri kayıtlarında görülmektedir.

Mehmet Paşa eskiden beri Burdur 'da yaşadığından veya Burdur'la olan bir yakınlığından dolayı Hamit Mutasarrıfları'nın Isparta 'da ikamet geleneğini sürdürmemiştir.Oğlu Ahmet Paşa 'da aynı geleneği devam ettirerek , Burdur Üç Dibek Mahallesi'nde oturmuş ve zorunlu olmadıkça yönettiği Isparta ve Antalya 'ya gitmemiştir .Onun içindir ki Burdur Şeriye Sicillerinde Ahmet Paşa "Burdur sükkanından Mirimiran kerametlü necabetlü Çelik Paşazade Ahmet Paşa "yada Seyyid Ahmet Paşa "diye anılır.Kayıtların çoğunda "Burdur sakininden Mirimiran Ahmet Paşa dan Hamit mütesellimine irade" (6) gibi ibarelere rastlanır. Çelik Mehmet Paşa Konya' da vefat edince, ailesinden bir bölümü burada kalmıştır.Oğullarından İbrahim Konya'da kalanlardandır.Daha sonraları Kapıcıbaşılık , arkasından vezirlik verilen İbrahim , Hicri 1217 yılında çeşitli suçlar işlemişti.Bunun üzerine sürgün emri gelmiştir. Emirnin başlangıcı şöyledir:"Konya' da oturan Çelik Paşazade İbrahim Bey , vatani asliyesi olan Burdur Nahiyesine....."(7)Çelik Paşa'nın diğer oğlu Mehmet Bey de görev yaptığı yerlerde" Burdurlu Mehmet Bey "diye anılır ve Burdur da yaşardı.Bizce dikkate değer başka

5 BOA.145 Nolu Mühime Defter. .Sayfa 270

6 Burdur Şeriye Sicili.1Nolu Defter 184

7 BOA.C.DAH.13890

bir kayıt Çelik Mehmet Paşa'nın annesi Hacı Meryem Hanım'la ilgili olanlardır. Meryem Hanım eşi Polat Ahmet Paşa vefat ettikten sonra ömrünü Burdur'da geçirmiştir.Hatta Oğlu Çelik Mehmet Paşa'nın ölümünden sonra da epeyce yaşamış olduğu sicil kayıtlarından ortaya çıkmaktadır(8).Burdur da halen Koca Oda olarak bilinen konak Çelik Paşa'nın konağı idi .Konak yapılırken kiremitleri Antalya 'dan nakil edilmiştir.Nakil işinin Antalya ile Burdur arasındaki halkın yol boyunca dizilerek elden ele yapıldığı halen anlatılmaktadır.

Polat Ahmet Paşa çeşitli yerlerde valiliklerde bulunmuş bir kişidir. 1732 yılında Rakka valisiydi. 1736'da Batı Anadolu'yu kasıp kavuran Sarı Beyoğlu isyanının bastırması için Polat Paşa , Aydın Mutasarrıfı yapılarak isyanı bastırmaya gönderildi.Bu görevi başaramayınca iş yerine Paşalık ve uhdesine Teke Mutasarrıflığı unvanı da verilen oğlu Çelik(Arapçadaki " Polat "ın Türkçe karşılığı)Mehmet Bey'e havale edildi(9). Çelik Mehmet Paşa, Hamit ve Burdur ve Teke'den topladığı askerle Sarı Bey oğlu üzerine yürüdü ise de başarılı olamadı.Ahmet Paşa bu ara Aydın da vefat etmiştir.İki eşi ve diğer oğulları Burdur'a gelmişlerdir.Sarı Bey Oğlu'nun en güvendiği ve kendisine en büyük desteği verenlerinde Burdur Kemer'li ünlü Katırcıoğulları ailesinden ;Ahmet Mustafa ve Yusuf adlı bölükbaşları olduğunu burada zikrederim . Başta Şeyh Hüseyin ailesi olmak üzere Gölhisar civarından da bu isyana katılan veya gizlice yardım eden çok sayıda kişi bulunuyordu.

Çelik Mehmet Paşa ,değerli bir devlet adamıydı. İleriyi gören tedbirli hayırsever bir insandı. Uzun yıllar Hamit Sancağı mutasarrıflığı yaptı.Burdur'a çeşitli hayır eserleri kazandırdı. Paşa köprüsü olarak bilinen köprüyü o yaptırmıştı.Ayrıca Burdur'da Şeyh Sinan Camii'ni ve bir medrese inşa ettirmiştir. Bu medreseye kendisi ve annesi Hacı Meryem Hanım'la birlikte sahip buldukları bir çok değirmenin , tarlanın ve Burdur Çarşısında'ki dükkanlarının gelirlerini vakıfetmişlerdi.Çelik Mehmet Paşa Medresesi zaman zaman aralık verse de 20. yüzyıl başlarına kadar açık kalmıştır(10).Çelik Mehmet Paşa, Burdur Ulu Camii harap halde olduğundan tamir ettirip vakıflarda bulunmuştur Onun zamanından itibaren Burdur Medreseleri'nin önemi artmıştır. Zamanın değerli bir alimi olan Büyük Şeyh İbrahim Efendinin ve oğulları onun medresesiyle camisinin dolayısı ile vakıf eserlerinin idaresini

8 Burdur Şeriye Sicili 1 Nolu Defteri .Sayfa 40

9 Başbakanlık Osmanlı Arşivi ,145 No'lu Mühime Defteri .Sayfa 239

10 Burdur Şeriye 1Nolu Sicili Sayfa 40- 195-214-250.-7 Nolu Defter Sayfa 178

yürütmüşlerdir .1784 yılına ait bir vakıf kaydından Mehmet Paşa'nın baba bir kardeşi Esad Bey ve üvey annesi Fatma Hanım'ında Burdur'da vakıfları olduğu anlaşılıyor(11).Esad Bey'in Burdur 'da ki konağı Reşit Bey konağına muttasıl (Bu gün Koca Oda olarak tanınmaktadır) "Hamit Bey Sarayı " ya da "Esad Bey Sarayı" adıyla biliniyordu ve sonraları kapı askeri olarak isimlenen leventlerin ikametine ayrılmış yirmi adet odasıyla iki ahır olan bir konaktı. Bir ara Tekelioğlu Hacı Mehmet Ağa'ya(Ünlü Teke Mütesellimi) geçmişse de öldüğünde ağanın mallarına el konulmuş ve konak 1816 senesinde satışa çıkarılmıştı(12)Esad Bey'in çocuklarına daha sonraları Antalya Gümrüğünden bir miktar yardım yapılmıştır.Çelik Mehmet Paşa, 1744 yılı sonlarında Halep(13) ,1745 yılında Karaman (Konya) 1746 Diyarbakır,1747 'de Van arkasından Karahisar -ı Sahip (Afyon) ,1748 'de Anadolu Valiliğine, hemen akabinde Trapzon ve Rakka 1750 yılında Aydın ,1752 'de Eğriboz ve İçel 1754 senesinde Adana Valiliği'ne getirildi.1756 Karaman aynı yıl Anadolu Valiliği' ve arkasından Sivas Eyalet Valiliği'ne(14)1757'da tekrar Aydın Muhassıllığı'na 1758 Karaman bilahere 1759 da Sayda,Trablusşam ,Şam Valiliklerini yürüttü 1760. 1760 'da yeniden Rakka Valiliği2i 1762 tekrar Konya Valiliği ardından ikinci kez Adana Valiliği' 1763 ,Anadolu Valiliği' 1764 üçüncü kez Konya Valiliği yaptı. Bu ara Sultan Sultan 3. Mustafa'nın Medine 'de ki Mescd -i Nebevi'ye gönderdiği hediyeleri yerine ulaştırdı.Ne var ki üçüncü defa Adana Valiliğine getirilmekte gecikmedi ise de Adana'ya hareket etmeden önce Konya'da vefat etti(15)Mezar taşı halen Konya Müzesin'de bulunmaktadır.Terekesinde bulunan Farsça kitaplardan Çelik Mehmet Paşa'nın bu dili bildiğini düşünmek yerinde olur(16).

Paşa, Türk Edebiyatı'nda da kendine yer bulmuştur.Adana Valiliği sırasında Ünlü Şair Dadaloğlu'nun babasının ona hitaben yazdığı bir destan günümüze kadar ulaşmıştır.Şiirin ilk kıtası şöyledir:

Sana derim sana Ey Çelik Paşa,

Aman verdim Boz Osmanı öldürme ,

11 Burdur 1Nolu Şeriye Sicili.Sayfa 19

12 BOA.C.MAL.25543

13 BOA.C.AS 42031/966

14 BOA..C.DH 10354/208

15 Mehmet Süreyya ,Sicil-i Osmani.İstanbul -1996.4.cilt.Sayf ,1047(Tarih Vakfı Yayınları)

16 Yrd.Doç.Dr.Bayram ÜREKLİ-Alpay BİZBİRLİK.Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşa'nın Terekesi.Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi.Kasım 1994 .Sayfa 180

Şad eyleyip nice düşmanlarını ,

Ara yerde acı haberini bildirme.

Ve Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul romanındaki kahramanlarından biri onun torunu olarak belirtilir(17)

Sürekli yeri değiştirilen Paşa ,en uzun görevini Hamit Mutasarrıfı iken yürütmüştür. 18.yüzyıl vezirleri içinde bizce dikkat çeken simalardan birisidir.Ve onun yeterince tanınmadığı yaptığı hizmetlerin ve başarılarının zamanın tarihçileri tarafından tam manasıyla bilinmediği veya önem verilmediği görülmektedir.Sarıbeyoğlu hadisesi hariç- ki o sıralarda yaşca çok genç tecrübesiz bir idareci olması sebebiyle bu işte başarılı olamamıştır. Üzerine aldığı diğer bütün görevleri başarıyla yerine getirmiş hatta Anadolu'da karmaşa -asayışsızlık yaşanan her yere o gönderilmeye başlanmıştır.Örneğin 1758 yılında Aydın Muhassılığ'ından Karaman Valiliği'ne getirilmesinin sebebi Karaman Vilayet'inde eşkıya yüzünden bölgenin perişan olmasıdır.Ve Paşa kısa zamanda vilayet de devlet otoritesini kurarak gücünü göstermiştir.Arkasından Cerde Başbuğluğu ile Trablusşam civarına gönderilmesinin sebebi de bölge ve Hac yollarında görülen büyük emniyetsizlik talan olaylarıdır Paşa orayı da bir düzene sokmuş ,Hac yollarının emniyetini sağlamış başta su kanalları olmak üzere tüm lojistik imkanları mükemmel şekilde düzenlemiştir. Hamit Mutassarıflığı sırasında ,İran 'dan sürülen veya kaçan Ermenileri daha önceden pek fazla bir Ermeni'nin yaşamadığı Isparta ve Burdur'a yerleştirmiştir.Burada onun ekonomik hayatı canlandırmaya çalıştığını düşünmek mümkündür.Bu Ermeniler eski sicil kayıtlarında Eraimin i Acem (İran Ermenileri)olarak anılmaktadırlar.

Görev yaptığı yerlerde bilhassa ziraat hususunda yaptığı uygulamalar incelemeye değer bulunmaktadır.Onun Konya Ovası sulama projesinin ilk mimarı olduğu bilinmektedir. Günümüz tarihçileri arasında yaptığı çalışmalarla Osmanlı Tarih incelemelerine yeni anlamlar kazandıran Prof.Dr.Özer Ergenç,Çelik Mehmet Paşa'nın uygulamaları üzerinde durmakta ve onu bu yönüyle sık sık ele almaktadır.Ergenç onun hakkında uluslar arası bir toplantıda

“Mutezim Pacha” adıyla bir bildiri sunmuştur(18).Yine Ergenç, Kebikeç Dergisinin 23/2007 sayısında (aşağıda adını verdiğimiz makalesinde) Çelik Mehmet Paşa'nın tarımsal uygulamalarını ele almaktadır(19).1744 ten ölümüne kadar 20 yıla yakın süre içinde devamlı görev yeri değiştirilen Paşa'nın ,bu yönünden maalesef devlet yararlanamamıştır veya onun yaptıklarının pek farkına varamamıştır.Çelik Paşa zaman açısından idaresinde en fazla bulunduğu yer yedi yıllık Hamit –Teke Mutasarrıflığıdır.Bu süre zarfında özellikle sürekli kaldığı Sancağın idari merkezi yaptığı Burdur ve Erle –Irla (Yeşilova) çevresinde bulunan daha önceleri köy statüsünde iken çeşitli nedenlerle nüfusu azalmış yerleşim yerlerini kendi tassarufuna geçirerek çiftlik adıyla bilinen ama köy statüsünde olmayan birimleri kurmuştur.Bu çiftliklere yerleştirdiği- ki bu tarihlerde yöreye intikal eden Danişmentli Türkmen Aşireti Cemaatleri veya Yörük taifeleri ile ekonomik bir canlanmayı sağlamıştır.Bu suretle büyük bir gelir kaynağına sahip olmasını bilmiştir.Bu uygulamaları daha sonra başka yerlerde de yürüttüğünü yukarda belirtmiştik.Ancak Çelik Paşadan sonra torunlarına intikal eden bu çiftlikler, çocuk ve torunlarının aynı becerikliliği gösterememeleri yüzünden sistem bozulmuş bu çiftliklerde yaşayanların bir çoğu sonraki devirlerde maliklerinin inanılmaz despotluklarından nasiplerini almışlardır.Çok büyük arazilere sahip olan aile fertleri çiftlikleri bir bir satarak veya devletçe el konulup başkalarına vermesi sonucu elden çıkarmışlardır .Bu çiftlikler veya araziler ;Yeşilova çevresinde Armut ,Beylerli ,Yazır ,Kayı ,Söğüt ,Gölcük, Çardak. Kemer Türkmen Ovası'nda ki Yenice,Bahçeözü ,Karataş , Kayalı. Kayalı Çiftliği Reşit Beyzade Abdalbaki Bey tarafından 1865 yılında İshak Efendi'ye 1000 kuruş bedelle satılmıştı(20) .Burdur 'da Yarışlı ,Yarı,Yazı ,Yassıgüme,Kılıç,Senir .Gölbaşı.; Ağlasun da :Dağarcık ,Kemhalu ,Kuz Köy,Çeltikçi. Ağlasun' da ki çiftlik ve arazileri önce Tekelioğlu Mehmet Ağa ele geçirmiş (21) sonraları Eğridirli Yılanlıoğlu Şeyh Ali zaptetmişti.Şeyh Ali Çeltikçi ile Kuz Köy fakir fukarasından vergi adı altında 2000 Kuruşu cebren toplatmıştı. Çelik Paşazade Ahmet Paşa'nın eşi Nazife Hanım ve Oğulları ,Paşa'nın ölümünden sonra çiftliğin kendi malları olduğunu belirterek İstanbul'a Başmuhasebe kalemine yazdığı bir arzuhalle 1797 yılında şikayet edince durum incelenmiş Nazife Hanım'ın haklı olduğu

18 Prof.Dr.Özer ERGENÇ ,XV111.Yüzyılda Osmanlı Anadolu'sunda Tarım Üretiminde Yeni Boyutlar.Muzaara'a ve Muraba 'a Sözleşmeleri.Kebikeç Dergisi 23/2007 .Sayfa 128

19 Ergenç,.a.g.m.Sayfa 129 -131

20 Burdur Şeriye Sicili 17 Nolu Defter .Sayfa 247

21 Burdur Şeriye Sicili 4 Nolu .Sayfa 13 -14

Paşa'nın ölmeden çiftliği ona bıraktığını ve çiftliğin Çelik Paşalar'ın elli yıldır tasarruflarında olduğuna hükmedilmişti(22). Kuzköy ve Çeltikçi Çiftlikleri sonradan Tuna Serdarı Reşit Paşa'nın çocuklarının ellerine geçmiştir. Bunlardan Burdurlu eski Çatalca Mutasarrıfı Rıza Paşa ve kardeşleri ile çiftlik halkı arasında şiddetli bir anlaşmazlık olmuş duruma saray el koyarak teftiş için yaverlerden Derviş Paşa'yı görevlendirmiştir. Sonuçta çiftlikler Çiftlikat ı Mahsusa yani Padişah çiftliği sayılmış İttihat Terakki hükümeti tarafından toprakları Kuz Köy ve Çeltikçi ahalisine dağıtılmıştır.

Çelik Mehmet Paşa'nın ölümünden bir müddet sonra kalan servetine Osmanlı Devleti hukuki teamül gereğince el koydu.Muazzam bir servete sahip olan Paşa'nın gerek nakdi gerekse aynı malları Konya'dan İstanbul'a getirildi ve boğazın öbür yakasına yetmiş dokuz kayık ile nakledildi.(23).

Çelik Paşa'nın hayatı ile ilgili bilgi veren kaynaklar ne yazık ki çok yetersizdir.Kısaca verilen bilgilerde asıl hanımlarından olan oğulları, öldüğü tarihte yaşça büyük olan ve Burdur'da yaşadığı anlaşılan Ahmet Paşa(24) ,henüz çocuk yaştaki İbrahim Paşa(25,)

diğer eş veya cariyelerinden doğdukları sanılan Hasan ,Hüseyin Beylerden bahsedilmektedir(26).Eşlerinden Züleyha Hanım , İstanbul'da 1807'de ölmüştür.Kızlarının olduğu da kaynaklarda yer almıştır.Çelik Paşa'nın Konya terekese incelendiği zaman bazı noktalar dikkati çekmektedir.Terekede oğullar arasındaki Seyit Ahmet Bey'i oğlu büyük oğlu olarak anılmaktadır.Ancak tuhaf olan Çelik Paşa'nın tüm çocuklarına kalan miras belirtilirken Ahmet'e düşen pay gözükmemektedir.Yine tereke de diğer oğlu Mehmet Bey'e de (ki bu zat Burdur Şeriye Sicillerinde sık sık adı geçen Çelik Paşazade Mehmet Beydir) kalan miras hissesi görülmemektedir.Bizce Ahmet ve Mehmet Beylerin anneleri Züleyha Hanım değildir.Hatice Hanım adında başka bir kadındır.Paşanın Hatice Hanım'dan olan çocukları Burdur da

22 BOA C.ADL.66341

23 Başbakanlık Osmanlı Arşivi.. Cevdet Maliye. 10792

24 Böküzade Süleyman , Isparta tarihinde Çelik Paşanın oğlu olan Hamit Mutasarrıflığı yapmış Sait Paşa.şeklinde açıklamaları bulunmaktadır.Halbuki Paşanın Sait adında bir oğlu yoktur.Aynı hatayı bende yaparak "Burdur Tarihinin hususiyetlerinde " Sait Pasa diye söz etmişim.Ancak Burdur Şeriye Sicillerinde kaydı tutan katip ,Ahmet ismini eski harflerle Said olarak da okunabilecek şekilde yazdığından Böküzade'yi kaynak olarak alan herkes bu hatayı sürdürüp gitmektedir.Bakınız ,Böküzade Süleyman , Bütün Yönleriyle Isparta Tarihi.sayf .189

25 Mehmet Süreyya , a.g.e Sayf ,1047.

26 Yrd.Doç.Dr.Bayram ÜREKLİ-Alpay BİZBİRLİK.a.g.m

yaşıyorlardı ve mirasın Burdur ve çevre yerlerdeki bölümünü paylaşmışlardır. Züleyha Hanım İstanbul'a gidip yerleşmiş ve orada ölmüştür.Hatice Hanım ise Burdur da yaşamıştır.Bir vakıf defterinde Ahmet Paşa validesinin Burdur Dirsenk Mahallesinde bulunan bir mektep vakfı görülüyor(27).

Çelik Mehmet Paşanın eşlerinden biri olan Leyla Hanımın oğlu Hasan Beyle daha sonraları Isparta da kaldığı görülmektedir .Bu kadın, paşa öldüğü zaman Konya terekesinde adı geçen oğulları Hasan ve Hüseyin'in ve kızların anneleri olan kadındır.

Çelik Paşalar ; Burdur,Isparta ve Antalya'daki tanınmış ailelerden kız alıp vermek suretiyle akrabalıklar kurup yüzyılı aşkın bir zaman Hamit ve Teke İllerinde soylarının açık ve gizli hüküm sürmesini sağlamıştır .

Konya'da yaşayan oğlu İbrahim Paşa'ya önce Kapıcıbaşılık verilmiş ,çeşitli şekillerde Konya Valileri'ne Mütesellimlik ve benzeri görevleri yerine getirdikten sonra vezirlik yani paşalıkla taltif edilmiştir.Zaman zaman uygunsuz sert davranışları hatta halka zulme varan davranışları nedeniyle dolayı Konya'dan memleketi olan Burdur'a sürülmesinin söz konusu olduğu arşiv belgelerinde anlaşılıyor.Ancak Konya eşrafının ricası üzerine sürgünü durmuştur. Kayseri,İçel ,Adana da valiliklerde , ,Alaiye Sancağı'nda mültesimliklerde bulunmuştur.Daha sonraları yine bir suçundan ötürü Gelibolu'ya sürülmüş, Paşalığı geri alınmış; bilahare af olunmuştur.Sürgün sonrası 1813'de ölmüştür.İbrahim Paşa'nın Mahmut ve Ali adında ki oğullarından Ali Bey'in Burdur'a yerleştiğini biliyoruz. Arşiv belgelerinde Torunlarından Rahmi Bey'in , 1849 yılında Konya'da zaptiye sergerdeliği için müracaat ettiği görülmektedir(28)

Burdur kolu Ahmet Paşa'nın ve Mehmet Bey'in evlatları yoluyla zamanımıza intikal ederken ,Konya 'da kalanlar İbrahim Paşa kanadıyla süregelmiştir. Çelik Paşalar ailesi mahiyetlerinden iki sadrazam yetişmiştir.Birincisi Çelik Mehmet Paşa'nın Kapı Ağası'nın oğlu olup Burdur'da doğup büyüyen Halil Hamit Paşa'dır.Diğeri Şahin Paşa'dır.Şahin Ali Paşa da Çelik Paşa'nın kölelerindendi.Şahin Ali Paşa'nın oğlu Atullah Paşa Ahmet Paşa'nın kızlarından Hatice Hanımla ile evlenmiştir.Sadrazam H.Hamit Paşa, Birinci .Abdulhamit zamanında 1785'te idam edilmiştir.Halil Hamit Paşa, yetişip büyüdüğü Burdur'u unutmamış bir

27 BOA.EV.11948

28 BOA. MKI.N/L46 2

kütüphaneyle bir medreseyi Burdur'a hatıra bırakmıştır.Böcüzade yazmış olduğu Isparta Tarihi'nde Halil Hamit Paşa daha Reisülküttap iken ,Çelik Paşa ailesinin Hamit ve Teke'de gizlice devlete kafa tutar hale geldiklerini görüp onlardan bazılarının sürgüne gönderttiğini belirtmektedir(29). Bizce bu biraz da eskiden beri içindeki kinin tesiriyle Çelik Paşaları devlet işlerinden uzaklaştırarak çiftliklerinde zorunlu ikamete tabi tutturmuştu .Ne var ki H.Hamit Paşa'nın zoruyla sürgünlerin gerçekleştiği hususunu doğrulayan bir belgeye rastlamadık.Yukarda belirttiğimiz üzere Böcüzade'nin söz ettiği sürgünler ; aileden bazılarının çiftliklerinde oturma mecburiyetine tabi tutulmaları olabilir.Zaten Çelik Paşa ailesine genellikle bu tür cezalar tatbik edilmiştir.Bizce Böcüzade ; Halil Hamit Paşa zamanından sonra olmuş bazı sürgünleri eskiden olmuş gibi anlattığından okuyucu bunu onun zamanında olmuş gibi algılamaktadır .

ÇELİK PAŞAZADE AHMET PAŞA VE ÇOCUKLARI

Çelik Paşazade Ahmet Paşa ,Çelik Paşanın büyük oğludur Burdur da doğup büyümüş ve ömrünün tamamına yakının burada geçirmiştir.1767 yılında Mirimiran yani paşalık verilmiştir. Bir ara Karaman Valiliği yaptıktan sonra azledilmiş Burdur' da çiftliğinde oturması emredilerek devlet ve vilayet işlerine müdahale etmesi yasaklanmıştır(30). 1768 yılına ait başka bir sicil kaydında “Burdur Kazasından devletli necabetlü Çelikpaşazade Ahmet Paşa “ 1770 yılında Hamit Mutasarrıfı oldu .Mutasarrıflığı sırasında Burdur'a Kaymakam atadığı Mesut Bey'in ,halka çok zulüm yaptığından şehir halkı isyan edecek duruma gelmiş bunu fark eden Ahmet Paşa onu azletmişti.Bunun yanında Türkemiş Hassında (Burdur –Göhlisar-Karağaç-Tefenni –Kemer 'in meydana getirdiği Hamit Sancağı içinde yere alan idari bölüm) çıkan eşkiya hareketlerini bastırmıştır.Ahmet Paşa idaresine; babası zamanında olduğu gibi Hamit Sancağı ve Teke Sancağı birleştirilerek verilmişti. Ahmet Paşa'nın kızlarını ve kız kardeşlerini bölgenin tanınmış ailelerine vererek veya onlardan gelinler alarak Burdur - Isparta ve Antalya' da bir çeşit aile saltanatı kurmaya da muaffak olduğu görülmektedir.Örneğin ;Eğridirli Yılanlıoğullarıyla Teke' den Tekelioğullarıyla hısımlıklar kurmuş ;ancak zamanla hatta kendi sağlığında bunun zararlarını da görmüştür.Örneğin: Kız

29 Böcüzade Süleyman . A.g.e.Sayfa 189

30 Burdur Şer.Sic. 1 Nolu Defter,Sayf 127.Defterin bu sayfası tahrip olduğundan Paşanın adı önündeki Çelik Paşazade ibaresi okunamamaktadır.

kardeşlerinden; Nefise Hanım'ı ve Zübeyde Hanım'ı Yılanlıoğulları'na kendi kızını Teke Sancağı'nın tanınmış ailesi Tekelioğulları'ndan Deli Ebu Bekir Paşa'ya vererek akrabalık kurmuştur.Oğlu Mehmet Reşit Bey'e bu aileden Tekelioğlu Yusuf Bey'in kızkardeşini alarak akrabalığı pekiştirmiştir.1814 yılında isyan ederek Antalya 'da devleti uzun zaman meşgul eden ve sonra öldürülen Tekelioğlu İbrahim 'in kardeşi olan Yusuf Bey ve ailenin üyelerinden otuz altı kişi Selanik 'e sürgün edilmişlerdi.Sürgün listesinde Çelik Ahmet Paşa'nın oğlu Reşit Bey'in eşi Adile Hanım'da vardı(31).Yusuf Bey Selanik sürgününden sonra Burdur 'a yerleşmiş ve çocukları zamanımıza kadar ulaşmıştır.Her iki akraba ailenin Osmanlı Devleti'ne açık ya da gizli isyanlarından paşa oldukça zarar görmüştür.Görevi icabı Yılanlıoğulları'nın hesaplarının görülmesi hususunda İstanbul'dan gelen emirleri yerine getirme de savsakladığı sık sık görülmektedir.Hicri 1202, Miladi 1788 yılına kadar resmi belgelerde adı Çelik Paşazade Ahmet Paşa olarak geçen Paşa dan bu tarihten sonra hiç söz edilmeyişi dikkat çekicidir Çünkü bu tarih Eğridirli Yılanlıoğullarının büyük ölçüde kontrol altına alındığı yıldır.Paşa'nın görevini yapmayışi sebebiyle bizce vezirliği alınarak Burdur 'da ikamete tabi tutulmuştur.Çünkü 1208 (1794) tarihli bir sicil kaydında Çelik Paşazade Ahmet Bey'in çiftliğinde oturması çevre halkına zarar vermemesi emredilmektedir(32). Burdur da yaşayan ve Çelik Paşazade Hacı Ahmet Bey adını taşıyan ikinci bir Ahmet Bey vardır ki bu Ahmet Bey Çelik Paşazade Mehmet Bey'in oğlu olup kendisinden ilerde söz edilecektir ve o tarihlerde henüz bir çocuktur. Dolayısıyla Şicil kaydı yapılan Ahmet 'in Çelik Paşazade Ahmet Paşa'nın olması kuvvetle muhtemeldir.Bu durumda Ahmet Paşa, Burdur'da Üç Dibek Mahallesinde oturuyordu 1794 senesinde ya da bir yıl sonra genç denile bilecek bir yaşta vefat etmiş görünüyor.Emrinde her zaman İki bine yakın askeri bulunurdu.1775 yılında vergilerini vermek istemeyen Isparta 'ya beş yüz askerle gelip işe ön ayak olanlar başta olmak üzere bir çok kişiyi tedip etmiş ,onlarda ;onun halka zulüm ettiğini belirten arz-ı halleri İstanbul'a göndermişlerdi(33).Hamit Sancağı gelirleri ,oğlu Yahya Bey ile ikisine tahsis edilmiş idi. Bu tarihlerde Moskof taraflarında yapılan bir savaşa Ahmet Paşa, bin kişilik kapı askeriyle Edirne sahrasında orduya katılması buyrulmuştur.

31 Ahmet HALAÇOĞLU ,Teke Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa ve Faaliyetleri .Isparta -2001 Sayfa 75

32Burdur Şeriye Sicili 1Numaralı Defter .Sayfa 362

33 BOA .C.ML.30309

Çocuklarından bir kızının mezar taşı günümüze kadar ulaşmıştır .Eski Yeni Camisinin karşısında bir medrese yaptırmıştı.Ahmet Paşa'nın diğer oğlu Yahya Bey , 1795 senesinde İstanbul' da ölmüştür.

Önceden vurguladığımız üzere Çelik Mehmet Paşa'nın soyu iki kol halinde devam etmiştir. Burdur ve Konya kolu .

Bunun yanında İstanbul ve Isparta 'da yaşayanlar da vardı. Ailenin büyük bölümü Burdur' da bulunuyordu. Burdur koluyla ilgili olarak Isparta Tarihi yazarı Böcüzade Süleyman'ın; maalesef Ispartalı aydınlar ve hatta insanların da görülen” Burdur ‘u göz ardı etme” veya “ikinci plana itme gayreti” yüzünden konu ile bağlantılı bir yanlışlığı düzetmemiz yerinde olacaktır.Böcüzade eserinde ;Burdur ‘da ki Çelik Paşa ailesinin aslında bu aileye sonradan girme kişiler olduğunu belirtmektedir ki bu baştan sona yanlıştır doğru değildir(34).Burdur ‘ da aile Çelik Mehmet Paşa'nın Oğulları Ahmet Paşa ve Mehmet Bey ve sonradan Konya ‘dan gelen bazı aile bireyleri yoluyla zamanımıza kadar devam etmiştir..Ahmet Paşa'nın iki oğlunun varlığını bu gün için biliyoruz.Yahya Bey ve Mehmet Reşit Bey .Yahya Bey ‘in çocukları hakkında pek bilgimiz bulunmamaktadır.. Ahmet Paşanın oğlu Mehmet Reşit Bey,Türkemiş Voyvoda vekilliği de yapmıştı.Bazen seferi hümayunlarda Türkemiş askerine başbuğ nasp ve tayin olunmuştu(35) Tekelioğulları'nın damadıdır.Reşit Bey ünlü 1840-1841 Burdur İhtilali'nin (Halk arasında Fetaret olayı olarak bilinmektedir).Amcazadeleri Hacı Mahmut Bey ve Hacı Ahmet Bey ile beraber önde gelenlerindedir. Bu yüzden yaşlı devresinde ;oyaların tertipçisi suçuyla suçlanarak , önce Konya' ya sonra İstanbul'a gönderilip yargılanan Reşit Bey diğer akrabalarıyla ve akrabalarının aileleriyle sürgüne gönderildi .Sürgün hayatından sonra Burdur'a geri geldi ve Hicri 1268 yılında vefat etti. Kitabeli Mezarı halen Eski Yeni Camisinin haziresin de bulunmaktadır.Yalnız mezar yeri kaybolmuştur.Reşit Bey'in Burdur da isim yapmış bir oğlunu biliyoruz.Abdulbaki Bey.Halk arasında Baki Bey olarak tanınan bu zat, Fetaret olayına karışmamıştır.Ailesinin eski otoritesi ve karizmasını devam ettiren son kişi Baki Bey'dir. Baki Bey'in Selanik'e Tekelioğulları hadisesi yüzünden sürülen akrabalarından yıllar sonra haber getiren bir

34 Böcüzade Süleyman A.g.e 190

35 Burdur Şeriye Sicili 9 numaralı Defter Sayfa 110

Burdurlu asker ile ilgili hatırası Burdur Dergisi'nin 1940 senesi 13-14.sayısında yayınlanmıştır(36)

Burdur 'un 1871 yılında Sancaklığa tekrar kavuşması için mücadele eden kişilerin içinde Abdülbaki Beyi 'de görüyoruz. Reşit Bey oğlu Baki Bey, ailenin otorite ve geleneğinin son temsilcisi olarak 1307 (1890) yılı Rebüülahir ayı onsekizinci günü Burdur'da vefat etti.İki hanımdan olan oğulları Reşit,İbrahim,Saim,Hasan .Hüseyin ve Ali Beyler sonraki tarihlerde , Burdur 'un sosyal hayatında önemli roller oynadılar.Kızları ise Saadet,Hatice Rukiye .Şefika ile Fatma Hanımlar'dır(34)

Babası Reşit Bey den dolayı Reşit Beyzade olarak tanınan Baki Bey ölünce, bu sefer ailesi Baki Beyzadeler olarak adlandırılmışlardır.

Baki bey oğlu Reşit Bey yaşadığı süre de Burdur' da her zaman hatırı sayılır bir kişi olmuştur.1914 yılında Burdur Belediye reisliğine seçilmiş ancak mutasarrıf anlaşılmaz bir hareketle Tayyazadelerden bir kişiyi onun yerine atamaya kalkmıştı.Çocuğu olmadan vefat eden Reşit Bey ,Padişah tarafından Mecid i nişan ile taltif edilmiştir.

Baki Beyzade Saim Bey ; birinci dünya harbi sıralarında Bereket Çiftliği'ne giderken, asker kaçakları tarafından katle edilmiştir.

Ali Bey (Haydar) o da padişahça madalya ile ödüllendirilmiş (37) Burdur Gölün'de ilk defa 1908 yılında mavna çalıştırma izni almıştır.

Hüseyin Baki Bey,Abdülbaki Bey'in diğer oğullarına göre daha çok tanınmış olanıdır. 1884 'te doğmuş Uzun yıllar Burdur Ziraat Odası üyeliğinde bulunmuştur .İstiklal Savaşı sırasında Kuvay ı Milliyeyi destekleyen H.Baki Bey ,Milli Mecliste Burdur Millet Vekilliği yapmıştır.İstiklal Madalyası sahibidir .1939 yılında vefat etmiştir. Soyadı kanunu çıkınca "Çelik" soy adını almıştır.

İbrahim Baki Bey,Türk siyaset hayatına damga vuran şahsiyetlerden Pr.Dr. Fethi Çelikbaş'ın babasıdır.Soyadı kanunuyla birlikte aldıkları Çelik'i sonradan Çelikbaş 'a çevirtmişlerdir.

36 Hüseyin GÜZELYURT ,Burdur Tarihine Ait Araştırmalar.Burdur Dergisi .1940- Sayı .13-14.
37 BOA .DH.MKT.932/64

Prof.Dr .Fethi Çelikbaş,12 Mart 1912 senesinde Burdur'un Üçdibek Mahallesi'nde doğmuştur Babası İbrahim Baki Bey ,annesi Fahriye Hanım'dır.İlk öğreniminden sonra Galatasaray Lisesini bitirmiştir. Yüksek öğrenimini yaptıktan sonra Siyasal Bilgiler okuluna asistan olarak girmiştir. 1943 te Siyasal Bilgiler Okulu Müdürlüğüne getirilmiş bilahare Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı yapmıştır O yıllarda çevresinde entelektüel bir kişi olarak tanınan Çelikbaş ,akranları arasında çok okuyan ve çok düşünen zamanın devletçi anlayışına göre oldukça liberal fikirlerin savunucusu bir akademisyen portresi çizmektedir.Zamanın uluslar arası bütün düşünürlerini tanıyan ve bilhassa tanınmış Fransız siyasetçi kuramcılarını iyi etüd ettiği görülen Prof.Çelikbaş , memleket meselelerinin çözümüne katkıda bulunmak amacıyla Demokrat Parti den siyasete girmiş ve 1950 seçimlerinde Burdur Milletvekili olmuştur.1.Menderes Hükümetin'de 08.04.1953-28.05.1953 arası Devlet Bakanı ,2.Menderes Hükümetin'de 28.05.1953-17.05.1954 arası Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nı ,3.Menderes Hükümetin'de 17.05.1954-06.12.1954 arası İşletmeler Bakanlığı görevlerini yürüttü.1955 yılında Başbakan Menderes ile anlaşmazlığa düşerek Demokrat Parti'den ayrılıp Hürriyet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1957 seçimlerinde Hürriyet Partisi'nin seçim kazandığı tek il olan Burdur'dan biri olarak TBMM'ye girdi. 28 Kasım 1957'de Hürriyet Partisi kendisini feshederek CHP'ye katıldı.Çelikbaş'ın bu arada sık parti değiştirmesi sonraları memleketinde hoş karşılanmayarak aleyhinde bir hava doğmasına yol açmıştır.Hele onun söylediği iddia elden "Ben Burdur'un değil Türkiye'nin milletvekiliyim "sözleri ise yıllarca unutulmamış hep aleyhinde eski deyimle " Siyasi Karine Olarak" varlığını sürdürmüştür. 1960 İhtilalinden sonra CHP Burdur milletvekili olarak yeniden TBMM'ye girdi. 8. ve 9. İnönü Hükümetlerinde 20.11.1961 - 25.12.1963 arası Sanayi ve Enerji Bakanlığı yaptı. 1967 yılında CHP'den ayrılarak Cumhuriyetçi Güven Partisine katıldı..1971 Muhtırası sonrası kurulan Mehmet Naim Talu hükümetin'de 15.04.1973 - 26.01.1974 tarihleri arasında Gümrük ve Tekel Bakanlığı yaptı. Cumhuriyet Senatosuna seçilen Cumhurbaşkanıınca Seçilen kontenjan senatörlüğünde bulundu. 1972-1978 Üyeliği yaptı. 12 Eylül darbesinin ardından 1987 seçimlerinde 18. dönem ANAP milletvekili olarak yeniden TBMM'ye girdi. 1989 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Cumhurbaşkanı adayı oldu, 1991 yılında aktif siyasetten çekildi halen İstanbul da yaşamaktadır.. Evli ve iki Çocuk babasıdır.Prof. Fethi Çelikbaş, yakın siyasi tarihimize mücadeleleriyle damgasını vuran devlet adamlarımızdandır.

ÇELİKPAŞAZADE MEHMET BEY VE ÇOCUKLARI

Çelik Mehmet Paşa'nın oğullarından Mehmet Bey ise Burdur Çelik Paşaları'nın diğer bir üyesidir. Burdurlu Mehmet Bey olarak tanınır. Bursa ve Teke Sancağı'nda da çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bir ara Teke Mütesellimliği yapmıştır. Çelik Paşazade Mehmet Bey, 1799'da vermiş olduğu bir arz-ı halde devlet işlerine karışmayıp ,çiftliğin de oturduğunu ifade ediyordu. Bu yıllarda ailenin bazı üyeleri sürgün halinde idiler. 1804 senesinde Anadolu Valiliği Divan'ından çıkan bir emirle Mehmet Bey Türkemiş 'den zahire toplamak üzere vazifelendirilmişti. Anlaşılan Mehmet Bey bu tarihlerde affedilmiştir(38.) Mehmet Bey'in oğulları Hacı Mahmut Bey (39) ve Hacı Ahmet Beyler'dir. Çelik Paşazade Hacı Ahmet Bey, 1831' de İstanbul'a çağrılarak Hamit Sancağı'nın Türkemiş Hassı'nda geciken vergi toplamalarının sebebi sorulmuştur(40). Burdur Hanedanı'ndan olduğu çeşitli vesilelerle yazılan emirlerde belirtilen Çelik Paşazade Mahmut Bey 1829' da Moskof Harbi için Türkemiş 'ten asker toplama ile vazifelendirilmiştir. Ne var ki hemen sonra dört yıla yakın Erle (Irla Yeşilova) bulunan Armut Çiftliği'nde oturma yani bir çeşit sürgün cezasına çarptırılmıştı(41). Hacı Mahmut Bey ,1835'de affedilerek hanedan ve kişizade olması sebebiyle devlet işlerinde söz sahibi olabileceği bir emirle Burdur'a bildirildi(42). Hacı Mahmut Bey oldukça sert yapılı ve kırıcı bunun yanında yaptığı hayır işleriyle de dikkat çeken bir şahsiyettir. Debbağhane Mahallesi'nde ve Divan Baba Mahallesi'nde kurduğu medreseler uzun yıllar Burdur'a hizmet etmiştir. Debbağhane (Tabakhane Camii Civarı) Medresesine Mahmut Bey'in annesi Hüseyin Kızı Şerife Hanım Cami-i Kebir Mahallesi'nde(Ulu Cami çevresi) Çavuş Karbansarayı demekle maruf mahalde bulunan dört adet dükkanının gelirlerini bağışlamıştı. Dükkan gelirlerinden biri medresenin tamirine diğer üçü ise eğitimi için harcanacaktı(43). Mahmut Bey'in Kardeşi Hacı Ahmet Bey de ;1836'da Türkemiş Varidat Nazırlığına(Defter Nazırı veya Sandık Nazırı da denilmektedir) (44), Çil oğlu Mehmet Emin Ağa azledilince onun

38 Burdur Şeriye Sicili 2 Nolu Defter .Sayfa 51

39 Çelik Paşalarda Hacı Mahmut adını taşıyan dört kişi vardır. Çelik Paşa'nın kızından olan torunu Mahmut Bey ,İstanbul'da ölmüştür ve Üsküdar'a gömülmüştür. İkincisi Burdur da yaşayan Mehmet Bey'in oğlu Hacı Mahmut Bey. Üçüncüsü İbrahim Paşanın oğlu Mahmut Bey .Dördüncüsü de Menteşe Mutasarrıfı Şerif Bey 'in damadı Çelik Paşa torunu Mahmut Bey.

40 Burdur Ş.S.7Nolu Defter .Sayfa 182

41 Burdur Ş.S.9 Nolu Defter Sayfa 85

42 Burdur.Ş.S. 10 Nolu Defter Sayfa 77

43 Burdur Şeriye Sicili 6 Nolu Defter Sayfa 46

44 Burdur Şer.Sicili.9 Nolu Defter .Sayfa 46

yerine tayin oldu(45).Bir müddet sonra Ahmet Bey azledilip tekrar Çilzade Mehmet Ağa'ya görev geri verildi.Böylece tarihte Burdur İhtilali, halk tarafından ise Fetaret olayı olarak bilinen kanlı olayların fitili ateşlenmiş oldu.

HİCRİ 1256 MİLADİ 1840 BURDUR İHTİLALİ

Söz konusu edilen olay , Burdur 'a büyük zararları olan toplumsal bir kalkışmadır. Ancak olayın arka planında , iktidar mücadelesi vardır.Fetaret olayının tarihi gelişimine göz atacak olursak; Osmanlı Devletinin yönetim politikasının bir ürünü olduğunu görürüz.Bilindiği üzere İkinci Viyana bozgunu Enderun' dan yetişen devşirme yönetici tabakasının sonunu hazırlamıştır.Osmanlı Devleti yönetim anlayışı çerçevesinde yetiştirdiği kendi devşirme zümresinin halk ile olan bağlantısındaki zayıflığı her devirde bir problem olmuştur.Halktan kopuk halk ile hiçbir ortak yanı olmayan ve halka hep tepeden bakan aslında şuuraltında mensup olduğu kavmin İmparatorluğun kurucusu olan Türk tebaaya bakış açısını hep muhafaza eden bu taife, tam manasıyla güç kaybını;1700'lü yılların başında yaşadı .Daha önceden başlayan halk çocuklarının da saray terbiyesine alınmaya başlamasının sonucu ,Lale Devri'nde artık Türk kökenli vezirler çoğunluğu sağlamaya başladılar.Diğer yandan sürekli savaşlar ve çatışmalar, devlette büyük mali sıkıntılara yol açmıştı.Tımar sisteminin de bozulması mali açıdan büyük darboğazlara girilmeye başlanmasını beraberinde getirdi.Toplanamayan vergiler ,savaşlar yüzünden bozulan iç güvenlik, devleti yeni bir yönetim biçimine zorladı.Kısacası devlet otoritesini sağlayacak yeni kadrolarına ihtiyaç duyuldu.İşte burada Anadolu ve Rumeli de çevrelerinde etkili mali açıdan güçlü hatırı sayılır ve tarihi kökenleri ile de halk üzerinde saygısı olan aileler ağırlıklarını saray çevresinde hissettirmeye başladılar.Bu aileler Osmanlı yönetimince yetkiler verilerek devletin bölgelerinde birer temsilci haline getirildiler.Ayanlık adı verilen bu sistem zamanla adeta kurumsallaştı .Babadan oğula veya kardeşe geçer hale geldi.Asker toplama ,vergi toplama ,asayiş sorunları onlara havale edildi.ilk zamanlarda oldukça etkili olan sistem bir süre sonra yozlaşmaya hatta dağdaki eşkiyaların yerini eli fermanlı ayan adındaki ağa eşkiyalar almaya başladı . Bu sefer onlar asayişsizliğin baş nedeni oldular. Devlet geleneği olmayan gerekli alt yapıdan yoksun olan bu zümre devletin başına bela olmaya yer yer isyanlar çıkarmaya hatta kendi yönetimlerini

kurmaya başladılar.Ele geçirdikleri sahipsiz Tımarlar, araziler ve başka gelir kaynakları .onları devlete borç verir duruma getirdi.Ağa adıyla anılan bu aileler , önce tedip edilmeye gayret edilir sonra ortaya çıkan başka bir güçlü aileyi yok etmek üzere af edilir bir müddet sonra da öteki aile af edilir bu sefer onlar diğerinin üzerine salınırdı.İstanbul da boş kalan leventler ,sekbanlar Anadolu'da bu ailelere kapılanırlar onların askerleri olup çevrede söz konusu ayanların silahlı gücünü teşkil ederlerdi.Bazen bir yerel ayan ailesinin iki üç bin sayısına ulaşan kapı asker mevcut bulunurdu.Eğer Ayan akli başında faydalı işler görürse veya halktan bir kişi devletin verdiği bir görevi başarır yaralı olursa itimada şayan da bulunursa Kapıcıbaşılık rütbesi ile taltif edilirdi.Aslında bu durum o kişinin önünün açılması demektir. Sivil halk içinde çevresine kendini kabul ettirmiş veya eskiden beri köklü bir aileden gelen kişiler de bir sebeple başarılı faaliyetleri görürse "Mirlik " yani beylik tevcih edilir. Eğer daha da başarılı olursa " Mirimiranlık" (Beylerbeyilik) yani Paşalık verilirdi.Paşa olan bir kişinin erkek çocuklarına doğal olarak "Bey "diye hitap edilir ,Paşalığa yani vezirliğe yükselmeleri daha kolay olurdu. Kapıcıbaşı statüsü devam eden ağalar; Voyvodalık ,Mütesellimlik ,Mültezimlik gibi görevleri de alabilirlerdi. "Beyler " olarak kabul edilen ailelere" Hanedan aileler "denir ve her zaman göz önünde bulundurulurlardı. Ayanlık verilen aileler ile Hanedan aileler arasındaki farkı ayırt etmek bazen oldukça güç olabilir.İşte bu iki kategori de yer alan ailelerin zaman zaman buldukları bölgelerde güç çatışmalarına girmeleri sıkça görülürdü.Hanedan ailelerin güç kaybı ayan ailelere yaraması sonucunu getirirdi.Hanedan aileler yani Beylik rütbesine sahip olanların karşısına bazen ayan olmayan ancak güçleri dolayısıyla ünlü ailelerden rakip kişiler çıkabilmekteydi.

Burdur ,söz konusu aileler açısından yoğunluk yaşayan bir konumdaydı. Çok eskiden beri bu tür ailelerin varlığı bilinmektedir.Belirli süreler haricinde Sancak merkezi durumunda olmayışının ve bu yüzden devlet otoritesinden uzak oluşu nedeniyle hanedan ailelerin hep adeta bir devletmiş gibi davranmalarını sağlamıştı.Halen halkımız arasında "Beyler Taifesi " diye bilinen bu kesimlerin başlıcaları şu ailelerdi. Osmanlı Devleti çağlarında Hamitoğulları ailesinin bakiyeleri " Mir" , "Emirzadeler" veya Efendizadeler." ...

Kınalızadeler ise Burdur 'un en eski ailelerindendir. Kınalızadelerden bir paşaya ait bir berat arşivimizde bulunmaktadır(46).

Cura Beyzadeler,Alaybeyzadeler ,Ağa olarak tesmiye edilen ancak adı geçen zümreden olan ve idam edilen ünlü Atina Voyvodası Ali Ağa'nın sülalesi :Voyvodazadeler.

Ayan olarak bilinen kesimden , Türkemiş Has'ı merkezi Burdur 'da aile yoktu.Ancak Gölhisar'da Şeyh Hüseyin oğulları,Kemer de Katırcıoğulları,Tefenni 'de Mesut Beyler ve Çömekzadeler ayan sınıfındandırlar.

Burdur Beyler sınıfının karşısına güç olarak uzun asırlar boyunca herhangi bir odak belirememişti.Bu sebeple devletin otoritesini sağlayan Türkemiş Voyvodaları oluyordu .Diğer yandan Hamit Mutasarrıflığını 1736' dan 1790'lara kadar ellerinde bulduran sonraları da bir şekilde dolaylı yollarla tesirlerinde buldurmaları bilaahere Voyvoda'larında onlara pek etki edememeleri Çelik Paşaları; 1820'lere kadar bölgede rakipsiz kılmıştı.Ancak 1800'ün başından itibaren Burdur 'da yeni bir güç odağı belirmeye başladı. Yerel deyimle Ağalar Taifesi .

Ağalar Taifesi'nin başını Çilzadeler çekiyorlardı.Aslen Siroz Kazası (Tefenni'nin bir bölümü) Manca Köy'ünden olan bu aile, yavaş yavaş güçlenmeye başladı.Aileden bazı kişiler İstanbul ile bağlantılar kurarlarken, bazıları tahsil amacıyla yine başkente gittiler. Mali yönden oldukça zenginleşen aileden Çilzade Ömer Ağa,hatırı sayılır bir servetin sahibi durumuna ulaşmıştır. 1818 yılında Ömer Ağa Ölünce büyük bir yekün tutan mal varlığına Osmanlı Mali siyaseti gereği el konulmuştu(47).Bir şekilde saltanat merkeziyle iyi ilişkiler kuran Çilzadeler ,Burdur' da söz sahibi olmaya başladılar.Böylece yörede Çelikpaşalar 'ın başını çektiği Beyler zümresine bir rakip bir güç ortaya çıkmış oldu.İkinci Mahmut'la başlayan devlette yenilik hareketleri idari sistemi de içine alıyordu.Nitekim 1836 yılında Ayanlık kaldırıldı .Muhtarlık sistemi getirildi.1839 yılında Haslar –Mukatalar kaldırıldı.Böylece Dördüncü Murat döneminden beri süregelen Türkemiş Has'ı(48) tarihe karıştı.Yerine eski Türkemiş Kazalarını içine alan Burdur Muhassıllığı ihdas edildi.Muhassıllığa da Behçet Bey adında biri

46 Berat oldukça yıpranmış bir durumda olup Burdurla ilgili kaynaklarda adı pek bilinmeyen Kınalızade Mehmet Paşa 'nın vakfına aittir.

47 Burdur Şeriye Sicili 5 Nolu D efter Saysa 77

48 Merkezi Burdur olan Erle (Irla).Tefenni,Gölhisar,Karağaç –I Gölhisar ,Kemer 'in oluşturduğu idari yapı.

getirildi(49).Bu arada Jandarma diyebileceğimiz Zaptiye teşkilatı kuruldu.Teke (Antalya),Hamit ve Türkemiş birlikte bir kumandanlığa bağlanarak Teke Merkez yapılarak Selim Paşa başına getirildi.Burdur Zaptiyesi'nin başında da Binbaşı Mehmet Emin Bey bulunuyordu. 1839 yılında askeri düzenleme sonunda Burdur Ferikliği oluşturuldu.Bu yeni yapılanma da Çilzadeler oldukça etkin duruma gelirlerken Çelik Paşalar biraz daha geri plana düşmüşlerdi.Örneğin daha öncede sözünü ettiğimiz Defter Nazırlığı veya Varidat Nazırlığı'na Çelik Paşazade Hacı Ahmet Bey' görevden alınarak Çilzade Mehmet Emin Ağa getirilmişti.Ki bu zat aynı zamanda Kapıcı Başılık ile taltif edilmişti.Bu görev aslında vergi toplama ve vergi salımını gerçekleştirme yeri idi Dolayısıyla oldukça nazik bir görev alanıydı.Bu yeni idari yapılanma ile göreve gelen Muhassıl Behçet Bey'in , Çilzade Mehmet Ağa'nın ve çevresinin etkisi altına girdiğini görüyoruz.Bu süreç içine girmeden önce Burdur ahalsinin Beyler ve Ağalar taifesi olarak ikiye ayrıldıklarını hatta Burdur Ulemasının da bu ikiliğe düştüğü görmekteyiz.Nitekim Osmanlı Devleti merkezine Çelik Paşazade Mahmut Bey ,Biraderi Hacı Ahmet Bey Çelik Ahmet Paşazade Reşit Bey , Muhassıl Behçet Bey'in etrafına topladığı bir takım şahıslar Muhassıl Konağı'ndan çıkmadığı halkla hiçbir irtibatı olmadığı halkı ikiye böldüğünü taraf tuttuğunu belirten şikayet başvuruları altına mühürlerini basan kişiler arasında Burdur 'un ünlü ulemalarından büyük alim aslen Çavdır Kızıllar Köylü olan Muhaddis ve Müfessir Halil Burduri ,Şeyhzade Hüseyin Esad Efendi,Müderriş Çavdırılı Osman Efendi gibi kişiler bulunuyordu.Ağalar taifesi içinde yer alan Ulemadan bazılarının bulunduğu bir grupta ,Muhassılı savunan başka bir arzla cevap vermişlerdi. Kısacası Burdur halkı Beyler ve Ağalar iktidar kavgası sebebiyle, eski tabirle "iki yar" olmuş birbirlerinin can düşmanı durumuna düşmüşlerdi.Öyle ki :Burdur sakini azınlıklardan Ermeniler , Rumlar bile taraftarlar ve Beyler taifesine meyilli idiler(50).Yenice ve Ağıl Mahalleri Çelik Paşalar –Beyler- taraftarı diğer Mahaller ise Ağalar -Çilzadeler- taraftarı görünüyordu.Kargaşayı Hicri 1256, Miladi 1840 yılı Burdur Mahalleri vergilerini ilan edilmesi ateşledi.Vergilerin ilanı üzerine Yenice ve Ağıl Mahallesi halkı kendilerine haksızlık yapıldığını ileri sürerek itiraz ettiler; ancak itiraz Muhassıl ve Çilzade Mehmet Ağa tarafından bu vergilerin Tanzimat-ı Hayriye(Tanzimat Fermanı uygulaması) icabınca ve Ferman-ı Humayun emri gereğince yapıldığını

49 Hamit Sancağı iki Muhassılığa bölündü.Isparta (Hamit) Muhassıllığı ve Burdur Muhassıllığı.

50 Ermenice ve Grek harfiyle yazılmış bazı belgeler Burdur İhtilali ile ilgili Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır.

vurgulayarak kabul edilmedi.Bu arada olaya Mahmut Bey ve yakınları müdahale ettiler .Mahmut Bey Kardeşi Ahmet Bey ile Reşit Bey'i beraberlerinde Burdur Ulemasından bazılarında bir heyet kurarak Muhassıl Konağı'na göndererek vergilerin kanuni dayanağını sordular, cevap olarak vergilerin Ferman gereği olduğu cevabını aldılar. olduğunu .Hacı Ahmet Bey ve yanındakiler Fermanı görmek istediklerini belirttiler Çilzade Ferman'ı göstermek istemedi .Bunun üzerine heyet fermanın çarşı pazarda okunmasını talep ettiler. Çilzade Mehmet Ağa, Padişah fermanının bu şekilde orada burada gezdirilemeyeceğini beyanla kabul etmeyerek reddetti.Heyet bu cevap üzerine geri döndü.

Olumsuz yaklaşımı haber alan Yenice ve Ağıl Mahallerinden bazı şahitlere göre iki üç bine bazılarında göre beş yüz'ü mütecaviz kişi 1840 yılı Zilhicce ayının 28 'inde ellerinde balta .nacak .çarka dirgen kazma ,tüfenklerle başlarında Hacı Mahmut Bey ,Hacı Ahmet Bey ,Reşit Bey ,Halil Burduri ve Çavdırılı Osman Efendi olmak üzere tekbirler getirerek ,Muhassıl Konağı'na doğru hücum ettiler.Önce Zaptiye Konağı'nı basan bu grup Zaptiye neferatını feci şekilde döverek Muhassıl Konağına girdiler.Toplantı halinde olan Meclis Azaları canlarını kurtarmak için kaçtılar.Ve böylece tarihe” Burdur İhtilali “olarak geçen isyan başlamış oldu.Ağaların ve taraftarlarının evleri konakları basıldı.Malları yağma edildi.Zaptiye tam bir perişanlık halinde kalıp dağıldı. Öldürülenler :Yüzbaşı Mahmut Bey,Sandık Emni Hüseyin. Ve yine esnaftan İsmail adlı kişilerdi.Zaptiye komutanı Binbaşı Mehmet Emin Bey feci şekilde yaralandı.Çil Oğullarının konakları yağmalandı.İdareyi Hacı Mahmut Bey ele aldı .İhtilal tam bir kargaşayı beraberinde getirdi .Asayiş diye bir şey kalmadı .Meclis Azalarından bazıları şehirden zar zor çıkarak uzaklaştılar.Çilzade Mehmet Ağa Isparta'ya kardeşi Mustafa Ağa ve diğer kardeşleri Ali Bey de Antalya 'ya firar ettiler.Isparta ve Antalya'ya ulaşanlar durumu devlet yetkililerine haber verdiler.Bu arada Çilzade Mehmet Ağa ,Isparta'dan Konya'ya geçerek Vilayet Valisine vaziyeti anlattı.Vali İstanbul'a gerekli bilgiyi verdi .İstanbul ,Konya'ya derhal müdahale etmesini asker ve toplar göndermesini emretti.Bir taraftan da Hükümet Burdur' a asker sevki için araştırmaya başladı .En yakın iskeleye deniz yoluyla asker gönderme imkanlarını araştırdı.Fakat anlaşılan elde gönderecek yeterli asker yoktu.Konya da aynı durumdaydı büyük bir askeri kuvvet ayarlamaya çalışan Konya elinde yeterli askerin olmadığını Eyüp Sabri Paşa tarafından İstanbul'a anlatmaya çalıştı.Bunun

üzerine Aydın Muğla civarında Livasıyla bulunan Arif Paşa 'ya derhal Burdur 'a ulaşması emredildi.Eyyüp Sabri Paşa, Konya'dan bula bula bir tabur Süvari ile bir bolük piyade neferatı ile birkaç topu tedarik ederek Miralay Yusuf Bey emrinde yola çıkardı.Antalya Zaptiye Mirıvası Selim Paşa da harekete geçti .Askeriyle Isparta'ya hareket etti.Arif Paşa Denizli üzerinden intikal için hareketlendi İstanbul civarından taburu ile Binbaşı Ahmet Bey adında bir kişi de ihtilale müdahale için emir almıştı.Tabii bunlar olurken Burdur da durum kargaşa fetret devam ediyordu. Hacı Mahmut Bey .duruma el koyup çeşitli atamalar yapıyordu.Selim Paşa Isparta'ya karargah kurup İstanbul ile Konya'dan gelen kuvvetlerle birleşti.Miralay Yusuf Bey emrine verdiği güçlerle Burdur'u kuşattı.Çevre tepelere toplar yerleştiren Yusuf Beyle haber göndererek Hacı Mahmut Bey'i Isparta'ya çağırdı.Mahmut Bey ,bu çağrıya uymayarak yerine Kardeşi Ahmet Bey'i gönderdi.Ahmet Bey 'e kesin dille Mahmut Bey ve ihtilale karışanların derhal teslim olmaları söylendi.Geri dönen Ahmet Bey durumu anlatınca Hacı Mahmut Bey kendi giderek teslim oldu.Harekete geçen askeri güç idareyi ele aldı.Arif Paşa'da bölgeye ulaşmıştı.Miralay Yusuf Bey ve Binbaşı Ahmet Bey silahlı müdahale ile olaylara karışanları takibe başladı Bu ara daha önce isyancıların çoğu kaçarak dağlara sığınmışlardı.İşin dikkate değer başka bir yönü daha gelişmeye başlamıştı.Durumdan vazife çıkaran bazı Isparta Meclis azaları, Selim Paşa 'nın misafirliğini de su istimal ederek Burdur'a müdahil olmaya başladılar.Anlaşılan eskiden beri Isparta da görülen Burdur kini depreşmeye başlamıştı.Bu azalar ,Keçiborlu'dan hazırlanan takviye güçlerle Burdur'a geldiler.Daha önceleri dağlara kaçan kişilerin çoluk çocuğunu eşlerini ana ve babalarını toplattırarak eziyetle hapse göndermeye başladılar.Durumu gören Burdur ahalisinden ağalar tarafı olanlar dahil , yapılan işkence zulüm ve haksızlığa isyan ederek ; İstanbul'a şikayetçiler gönderdiler. Bir süre sonra dağlara çıkanlar teslim olmaya başladı.Beşyüz 'ü aşkın insan ,genç ,İhtiyar ayaklarına prangalar boyunlarına takılan" Laleler"(51) ile çocuklarının feryat ve figanları arasında Isparta'ya sevk e tabi tutuldular. Tutuklamalar sırasında trajik olayların yaşandığını görülmektedir. Çok sayıda insanın başka yerlere firar ettikleri ve bir daha Burdur'a dönemedikleri anlaşılmaktadır. Hacı Mahmut Bey ,Ahmet Bey ve Reşit Bey başta olmak üzere yüz otuz kişi Isparta'da hapsedildiler.Eşkal tanımlamalarında Hacı Ahmet Bey'in genç ve siyah sakallı olduğu Reşit Bey'in yaşlı ve ak sakallı olduğu belirtilmektedir.Mahmut Bey'in

51 Lale veya Lele demirden yapılp boyuna asılan ve kişiye büyük bir ağırlıkla hareketini kısıtlayan tutsak aleti.

damadı Redif Binbaşısı Kasım Bey ,Burdur Mahalleri'nde tellallar gezdirerek ,halkı "Beylerimizi Kurtaralım "nidalarıyla hareket geçirmeye başlaması bu arada Isparta'da da faaliyet göstermesi işin şeklini değiştirdi.Isparta'nın güvenli bir yer olmadığını düşünen askeri yetkililer Tutukluları Konya'ya gönderme kararı aldılar .Arkasından Konya' ya nakiller yapıldı. Konya'da uzun süren mahkeme sürecinde seksen tutuklu İstanbul'a gönderildi. İlk yargılama da Hacı Mahmut Bey ve yanında ki beş kişi bir ila beş yıl arasında Kürek Cezası'na çarptırıldılar.İlgili cezaya bakan İstanbul'da ki Ceza Meclisi cezaları eksik soruşturma yapılması failerin net olarak belli olmaması gerekçesiyle Konya'dan soruşturmanın yeniden yapılmasını istedi.Daha kapsamlı olarak tekrar. yapılan soruşturma da olaylar sırasında ölen kişilerin katilleri ve yağma olayının failer'i yakalanamamıştır.Sonuçta yirmi beş kişi kürekle üçü firar kürek cezası verilerek İstanbul'a gönderildi.Kırk altı kişi pis işlerde çalışma cezası almış bunlardan on bir'i merkeze yollanmıştır.Yine bu grubun beş'i firar etmiş bulunuyordu..üç 'üde yaşlılıktan Konya'da prangaya konuldu. .iki 'si sakattı.Kalan yirmisekizi 'i madenlerde çalıştırılma cezasına çarptırılarak ölenlerin diyeti olarak belirlenen 152.330 Kuruş yukarda cezaya söz konusu olan yetmiş dört şahsa dağıtılarak ödettirilmesi kararı verilmişti.Bu kararlar Babı Alide incelenmiş yine suçluların tam tespit edilemediği görülmüş ayrıca diyetin suçlularca ödenme imkanı olmadığı belirlenmiş bunun yanı sıra yağmalandığı iddia edilen Çiloğlu'nun mallarının evsafı açıkça anlaşılamadığından daha açık ifade ile iddia gerçekçi görülmediğinden olayın Konya'ca yeniden incelenmesini talep etti.Sonucun alınması işi böylece yıllarca sürdü Hatta diyet ödemelerinin olaydan beş altı yıl sonra bile hala toplanamadığı belgelerden anlaşılmaktadır.Neticede isyancıların cezaları bir türlü kesinleşmemiş bazıları sürgüne gitmiş bir şekilde cezalarını tamamlayarak geri dönmüşlerdir(52).

İsyanı başlatan ve yönlendirilen kabul edilek Çelik Paşazade Mahmut Bey ,Ahmet Bey, Çelik Paşazade Reşit Bey ,Kınalızade Hüseyin Bey ,Kethüdazade Abdurrahman Efendiler ağır mahkumiyetlere uğradılar(53).Mahkeme sonuçlanınca kürek ,sürgün ,madenlerde zorunlu ağır çalışma cezaları almışlardır. Çoluk çocukları da memleketlerinden başka yerlere

52 Ahmet UZUN,Tanzimat ve Sonrası Sosyal Direnişler.İstanbul -2002.Sayfa 37-38
53Burdur Şeriye Sic.13 Nolu Defter Sayfa 47

sürüldüler.Bazılarının eşleri çiftliklerinde uzun yıllar oturma cezası alarak Burdur'a gelip gitmeleri yasaklandı. Sürgün yerleri Tekirdağ,Çanakkale ,Edirne ,Edirne gibi yerlerdi. Bir çok mahkum geri evlerine dönmeden başka yerlerde ölüp kaldı.Olaylarda on on beş yıl sonra yurduna dönenlerde oldu.Baş sorumlu sayılan Hacı Mahmut Bey ,cezasını tamamladı.1851 yılında Hacca gitti. İstanbul'da aynı yıl vefat etti.Reşit Bey ,Burdur'a döndü 1852 'de öldü.Hacı Ahmet Bey, Ahmet Fethi Bey olarak da tanınan bu zatın Burdur'a geri döndüğü biliniyor(54).

Hacı Mahmut Bey'in oğlu Mehmet Celalettin Bey sürgünden yıllarca sonra1862' de Burdur'a dönebilmişti(55).Burdur Kaymakamı Sabri Bey'e Mehmet Cellaeddin Bey' in memleketine dönmesine yardımcı olması emredilmiştir. Burdur da Hacı Mahmut Beyzadeler olarak tanınan aileler bu kişinin çocuklarıdır.

Fetaret olayı diye halk arasında bilinen kargaşa isyan Burdur'a ağır bedeller ödetmiş toplumsal bir hadisedir. .Olayların aylarca sürdüğü müdahalenin de çok geç yapıldığı aşikardır.Kargaşada çok sayıda aile özellikle zanaatkar takımının mesala ayakkabıcıların yakın yerlere Antalya,Aydın ,Denizli civarlarına göçtüğü bilinmektedir.Şehrin her açıdan büyük bir yıkıma uğradığı açıktır.Yıllarca halkın birbirine şüpheyle bakmasına yol açmış bir asır sonra bile siyasal mücadelelere malzeme olmuş bu gün bile hatırlanan kötü bir vakıalar zinciridir.İdari yönden .İstanbul nezdin de itibar kaybına yol açarak çekişme içinde olduğu Isparta'ya karşı büyük bir zaafa uğradı. Burdur Muhassıllığı lağv edilerek ,1842 Osmanlı idari düzenlemesiyle kaza yapılarak Isparta'ya bağlandı.Çilzade Mehmet Ağa ödüllendirilerek(!) Burdur Kaza Müdürlüğüne getirildi.Ölenlerin diyeti Çilzadelerin yağmalanan nakit ve aynı mallarının bedeli ve ihtilal de yapılan devlet masrafları Burdur halkına salgın olarak salındı mahallere yekün bölüştürülerek halkın ödemesi istendi.Diyetle ilgili olarak Burdur Şeriye Sicillerinde şu kayıtları okuyoruz."Mukaddema Burdur Kasabas'ın da vukuu bulan ... ihtilalde katl ile fevt olan(öldürülen) Zaptiye Yüzbaşısı Mahmut Ağa ile Sandık Emni Hüseyin Efendi ile

54 Burdur ihtilali ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivinde oldukça zengin malzeme bulunmaktadır.

BOA.İMV .VL.413

BOA.İMV.VL.1534

BOA.İMV.VL 541

BOA.İ.D.1625

BOA.İMV.VL.368

55 BOA.AMKT.UM 485/25

tüccardan ...İsmail Efendi nam maktullerin diyetleri ile Kapıcı başı Çilzadenin emvali.....”

Bu karara göre, Yüzbaşının diyet tutarıyla gasp edilen emvali için 16000 Kuruş, Sandık emini için 16000 Kuruş, Maktul İsmail için 16000 Kuruş, Çilzade Mehmet Ağa'nın zararı için 26300 Kuruş,(?)oğlunun zararı için 800 Kuruş,Emval katibi Ali Efendi'nin zararı için 1000 Kuruş, mahalli mezkurda ki mübaşirin masarifi 3000 kuruş. Mahallelere tazmin ettirilen bu ceza ile ilgili miktarlar şöyleydi.Yenice 10820 Kuruş, Hecini 2544 Kuruş, Recep 1540 Kuruş, Dere 1272Kuruş, Kuyu 2554 Kuruş, Kara Senir 4002 Kuruş, Manastır 2276 Kuruş, Divan Baba 5087 Kuruş, Burç 4402 Kuruş, Cami Kebir 4452 Kuruş, Hacı İbrahim 3452 Kuruş,Hacı Ahmet 4512 Kuruş, Hacı Ömer 1738 Kuruş, Dirsenk 8268 Kuruş, Şeyh Sinan 5724 Kuruş, Üç Dibek 5972 Kuruş, Yoğurtcu 1375 Kuruş, Rumiyan 7414 Kuruş, Ermeniyan 1092 Kuruş(56)

Anlaşıyor ki iş para cezasına gelince devlet belgelerinde her ne kadar Yenice Mahallesi ile Ağıl Mahallesi halkı suçlu gösteriliyorsa da bütün Burdur ahalisi suçlu kabul edilerek bila istisna herkesin ceza ödemesi istenmiştir.Burada bir konuya da açıklık getirilmelidir.Olayı biz sadece tasvir etmeye çalıştık .Osmanlı Arşiv belgelerindeki yazışmalara bakınca sanki bir taraf tutuluyormuş hissine kapıldık . Varidat görevlisi Çilzade Mehmet Ağa'nın statüsünden dolayı İstanbul'a giden tüm belgelerde adeta bir tarafgirlik gözlemlenmektedir.Elbette ölümlerden sorumlu tutulan beyler kesimi yani Çelik Paşalar'ın suçu oldukları ortadadır.Ne var ki suçlu sadece onlar değildir.En az onlar kadar da Çilzade Mehmet Emin Ağa'nın tarafgirliğinin işin çığırından çıkmasında önemli rol oynamış olduğu gözükmektedir. Üstelik olaylara sadece Yenice Mahallesi ve Ağıl Mahallesi halkı karışmamış, ceza alan kişilerin mahallerine baktığımız zaman Burdur'un bütün mahallerinden insanların kargaşada rol oynadıklarını görüyoruz. Burdur İhtilalini haber alan Osmanlı Merkezi yönetimi ilk anlamak istediğinin kargaşanın sebebinin Tanzimata'a karşı olup olmadığıdır.Benzer olaylar Başka yerlerde de vukua gelmekteydi Mesela Akşehir ,Denizli ,Tokat ,Yozgat , Ayaş taraflarında .Görülen buralarda ki vukuatlar Burdur kadar kanlı ve uzun sürmemiştir.İstanbul'a gönderilen Fetaret olayı ile bağlantılı belgelerde ki bu yazışmalar da Çilzadeler'in etkisi bellidir-

İsyancılara verilen sıfatlar çok dikkat çekicidir.Bu sıfatlar Osmanlı idareci zümresinin halka bakış açısına çok güzel örneklerdir.Daha çok dönme devşirme taifesinin Türk Halkı için kullandığı “ ETRAKI BİİDRAK”yani idraksiz Türkler tabiri aynen bu yazışmalarda kullanılmaktadır.Mevlana Celalddini Rum’ının oğlu Velet Çelebi’nin Türkmenlere hakaret etmek amacıyla moda ettiği bu tabir sonraki yıllarda önce İrani devşirmeler tarafından sonra Osmanlı Devşirmeleri tarafından Türklere hakaret için kullanılmıştır.İşin tuhafı bu tabirin Aşık Vecai’nin Fetaret Destanının da da Türk akılsız düşüncesiz manasına gelecek şekilde yer alır(.Aşık Vecai’nin ünlü destanı için bakınız Ek 1)

Halen unutulmamış olan bu hadiseler artık halk arasında bir efsane gibi anlatılmaktadır.Dolayısıyla gerçek masal birbirine karışmış vaziyettedir.Olayı bizzat yaşamış ve şiiriyle zamanımıza kadar ulaştıran Aşık Vecai’nin ünlü “Fetaret Destanı “ isyanı tüm çıplaklığı ve açıklığı ile anlatılmaktadır.Ancak Aşıkımızın da Çiloğlu taraftarı olduğu mısraları arasından sezilmektedir.Merdane bir şekilde vuruştüğünü belirttiği Çiloğlu , aslında bir ferace giyerek konaktan kaçmıştı.Çelik Paşazadelerin ve diğer Beyler takımının her devirde halk ile bir kopukluğu söz konusudur.

Eskiden beri bölge halkına tepeden baktıkları onları hor gördükleri tarihi bir gerçektir.Bazılarının zulümleri hala halk içinde acıyla hatırlanmaktadır.Bu kopukluğun zaman zaman karşılıklı bir kin haline dönüştüğünü görürüz.Mesela bu gün bile halk arasında ,Çelik Paşalar’ın Kuvayı Milliye Hareketini baltaladığını bu sebeple Mustafa Kemal’in bunu Burdurlular’ın yaptığı kanısında olduğundan , Burdur’a dargın olduğunu bu yüzden Burdur ziyaretini geç yaptığı nakledilir.Ki bu doğru değildir.Nitekim aileden Hüseyin Baki Bey Milli Meclis’te millet vekili olarak bulunmuş ve İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Bu rivayetin aslı olsa idi böyle bir madalyayı herhalde Hüseyin Baki Bey alamazdı. Üstelik Burdur’u ziyaretinde Hüseyin Baki Bey’in kardeşi Haydar Bey’in evinde misafir edilmiştir.İlginç bir olay bize Hüseyin Baki Bey dolayısıyla ailenin halk ile ilişkilerine bir örnek verebilir..1928 yılında Burdur için bir eser hazırlamaya çalışan eski Belediye Başkanlarından Rıza Erdem başkanlığındaki komisyon ,Burdur da bulunan eski eserlerin bu arada Hüseyin Baki Bey’in mülkiyetinde bulunan Koca Oda’nında fotoğrafını almak isterler.H.Baki Bey buna müsaade etmez.Tipik bir olaydır, Ama çok şey ifade

etmektedir(57).Yine adı geçen çalışmada , Çelik Paşalar'a 'mensup aileler ile bağlantılı bölümlerdeki satırlarda mesafeli ifadeler bulunurken; Çiloğlu Fahrettin Ağa'nın anlatıldığı satırların sıcaklığı açıkça bize , eski gerginliklerin devamı gibi gelmektedir.Fethi Çelikbaş 'ı anlattığımız bölümde kendisini ziyaret eden Burdur Heyetine " Ben Burdur'un değil Türkiye'nin vekiliyim " sözleri de bir anlamda bu açıdan değerlendirilmelidir.

Burdur da Beyler ve halk arasındaki derin sosyal uçurum, Türk Edebiyatına mal olmuş bir hikayeye de konu olmuştur Burdur 'un yetiştirdiği değerli yazarlardan Abdullah Aşçı,,ünlü "Gödünciler" öyküsünde bu yarayı nefis bir üslupla ebedileştirmiştir(58).

Halen Türkiye'nin diğer bütün şehirlerinde görülen o şehre ait olma duygusu yani Hemşehrilik duygusu buna bağlı dayanışma sorumluluğu yanında " Bir Şehirlilik Hissiyatının " Burdur insanında fazla görülmeysi, biraz da Burdur Tarihi'nin köklerinden gelen , derin ayrılıklarla aramak gerekir. Burdur insanının şuuraltında hep bu geçmiş tarihi süreçlerin tortusunu yaşamaktadır..Bizim görebildiğimiz başka bir vakıa da 1790 'lara doğru Senirkent'ten gelen 200 hanelik bir kitlenin Burdur'un yüzlerce yıllık geçmişe dayanan kent halkı sosyal davranış kodlarında yaptığı etkidir.

Köklü ve tarihi bir derinliği olan Çelik Paşalar, bizce Burdur halkına yapması gereken toparlayıcılık ve onlara her açıdan önder olma ,çağın gerektirdiği sosyal hareketliliğe doğru ivme kazandırma fonksiyonlarını yeterince hatta hiç yerine getirmemişlerdir.Sahip oldukları maddi birikim ,zihni alt yapı ,karizma onlara bu yapılanma da mühim kolaylıklar , müsait şartlar oluşturmalarına rağmen ; onların hiçbir devirde buna heves bile etmedikler gözükmektedir.Yirminci yüzyıl içinde bütün Anadolu' da görülen başlangıçta Burdur 'dan sanayileşeme de çok gerilerde olan şehirlerin ,bu gün Burdur'u fersah fersah gerilerde bırakmasında ,Burdur ileri gelenlerinde görülen halkımızın " Bey Kafası ya da Ağa zihniyeti dediği anlayışın büyük bir payı vardır.Bu anlayışın oluşmasında haktan kopuk bu taifenin sorumluluğu çok büyüktür. Binlerce dönüm çiftliklere sahip bu aileler, hep hazır tüketici olmuş ,sıkıştıkça ellerindeki arazileri satarak maddi kolaylığa kaçmışlar ya da bu paralarla büyük

57 Rıza ERDEM ve Komisyon üyeleri.(Daktilo halinde),Burdur 1928.Sayfa 46

58 Gödünciler Hikayesinin konusu:Fakir Burdur Halkı Kurban Bayramlarında yoksulluk yüzünden kurban kesememektedirler.Günümüzde çay boyu denilen mahallin iki yakasında da konakları evleri bulunana Burdur Beyleri yaşamaktadırlar.Beyler veya zenginler kestikleri kurbanların işkembelerini çay kıyısına atarlar.yukarı mahallerden gelen yoksullar bu atılan işkembeleri yani hayvan gödenlerini alıp götürerek temizleyip yemektirler. Hikaye işet bu fakir halk kesiminin yani "Gödüncileri " anlatmaktadır.

şehirlerde refah içinde yaşamaya çalışmışlardır.Yatırımların hep devletten beklenir hale gelmesi, böylece olağanlaşmıştır. İl olarak hiçbir zaman büyük bir nüfusa sahip de olamayan Burdur siyasi yönden yaptırım gücüne de hiçbir zaman sahip olamamıştır.Zaten zenginlik kaynaklarından uzak Burdur halkı, hiçbir zaman güçlü sermaye birikimine de sahip olamamış ve böylece çağın yarışında hep geri kalmıştır.

Haksızlık etmemek için Çelik Paşalar'a benzeyen ailelerin , bütün Anadolu'da aynı davranışı gösterdiklerini itiraf etmeliyiz..Aslında İkinci Mahmutl'a başlayan Batılılaşma serüvenimiz içinde , eski ailelerin süratle rol kaybetmelerini , İkinci Abdulhamitle de yeni özellikle ticaret erbabı sınıfların ortaya çıkmalarıyla doruğa çıktığını görmemiz gerekmektedir. 19.yüzyıl ortalarından itibaren Türk Toplumunda süratli bir sosyal hareketlilik yaşanmıştır. Sonuçta yeni kesimlerin eskilerle yer değiştirmelerinin gerçekleşmesini göz ardı etmememiz lazımdır. Bu süreçte , eski hanedan ailelerin biraz da tarihi şanssızlıkları yeni nesillerinin yeni şartlara pek uyum sağlayamadıkları bir gerçektir..

Sonuç olarak zamanın gidişatı içinde 19. yüzyıl başlarından itibaren eski gücünü kaybetmeye başlayan Çelik Paşalar; olumlu ve olumsuz yönleri ile, Burdur Tarihinin önemli bir parçasıdır. Ve Burdur Tarihi'ni en çok etkileyen hanedan bir ailedir.1840 olayı ile iyice güç kaybeden ailenin en büyük eksikliği zannımızca ;içinden bir Çelik Mehmet Paşa daha çıkaramamasıdır. Yine de tarihin normal seyri içinde, Cumhuriyet Devri'ne saygı değer üyeleri ile intikal etmişlerdir.Cumhuriyet Devri başlangıcındaki nesiller ise geçmişten gelen bazı olumsuzlukların her zaman zorluğunu yaşamışlardır.Bu da onlara oynamaları gereken toplumsal önderlik rolünü engelleyici bir handikap olarak karşılarında hep durmuştur.

Bütün gücüne rağmen en güçlü zamanlarında bile Yılanlıoğulları ve Tekelioğulları gibi biraz palazlanınca devlete kafa tutup, bu yüzden fakir fukarayı inim inim inletmemişlerdir.Yaşadıkları yerleri onlar gibi isyanlar ve huzursuzluklar çıkararak sefaletle sürüklememişlerdir .Bu yönden devlet geleneği olan bir sülale olmayı her zaman başarmışlardır.Aynı zamanda gerek Yılanlıoğulları'na ve gerekse Tekelioğulları'na karşı bir denge unsuru olarak devlet tarafından görevler verilerek elde tutulmuşlardır.

31/12/2008

DESTAN FETARETNAME

Dinleyin ağalar size nakledeyim
Başa gelen bir seyranı seyrettim
Senemiz oldu bini ki yüz elli beş
Bundaki kopan tufanı seyrettim.

Dururken erazilin önü yürüdü
Ol vakit dağları duman bürüdü
Kah be beyler Akçalı kel dürüdü
Şol beylerde yüz yalanı seyrettim.

Erazilin önü geldi dayandı
Oivakit ağaların kabi inandı
Şimdi beyler çalı altına sinlendi
Yalın ayak kaçan canı seyrettim.

Yenice mahalleli bastı çarşı
yüzüne Belâyı, kazayı almış gözüne
Her biri birer çomak vurmuş omuzuna
Cesaret cihanda anı seyrettim.

Bir baştan tecavüz acuze karı

Peştiemaİde taşlar sanı rsın danı

Önde kılavuz Aşık'ın Ali

Bir vaveyla bir figanı seyrettim.

Abdurrahman Efendi bir yakada asker kömeler

Hüseyin Bey arkada kasti iniler

Anın derununa düşmüş söyler

Hayasız cihanda anı seyrettim.

Ne aradın Fikri Efendi burada

Ne işin vardı a Türk senin şurada

Üç dört topuz vurdun sandın horata

Hasta olmadan ölen canı seyrettim.

Hacı Ali ağa korkmadı çıktı göründü
Ana nice hesapsız topuz vuruldu
Onun kardaşları geldi sarıldı
Hakikat şol buhranı seyretti

Şol dem Mahmut ağanın başını ezdiler
Meyitleri bi tabuta dizdiler
Kadı geldi kan keşfini yazdılar
Seller gibi akan kanı seyrettim.

Hüseyin efendiye tavanda haber aldılar
Üç beş sefih de lirdiler vardılar
Beyaz tenin kara yere serdiler
Devlet aşkına şol kurbanı seyrettim

Bir kahraman gördüm osman efendi
Göğüs verdi gıktı saraydan kendi
Halk teaccüp etti anı beğendi
Cesaret cihanda anı seyrettim.

Hacı Mezruk bürünür aba ile kürkü
Dediler ürküttük bugün de Türk'ü
Hacı Salihoğlu gibi kart tilki
Üç gün akdem kaçan canı seyrettim.

Kilitçioğlu oldu şura nazın
Altında yoktur Eğneş hasrın
Biz de olduk Kör İsmail'in esiri
Zendostlukta sefa süren anı seyrettim.

Fesadı koparan beyler beşidi
Cibareler konaktan pırtı taşıdı
Gök Hüseyinoğlu beyler çasıdı
Ç aşı dik cihanda anı seyrettim.

Ali Bey mazlumdur kimse ilişmez
Gider terzi Halil tazi erişmez
Halk mazlumdur işe karışmaz
Tavşan gibi kaçan canı seyrettim.

Dostlar dedi ya ilâhi.....
Mustafa korktu geydi külâhı
Elinde vardı onun hükümet silâhı
Ağzı dualı çok esnaf seyrettim.

Devirdiler vekilharan aşını
 Bitirdiler zaptiyenin işini
 Üç beş sefihin deliverdiler başını
 Ilgit ilgit akan kanı sayrettim

Dirildi Ermeni üç beş

İçmeden çeledi oldu sarhoş

Çiloğlu korkmadı olmadı bir hoş

Merdaneler içinde ant seyrettim

Konakta yıkıldı bir ana duvar
 Fıski içinde imiş hain canavar *
 Tekke niçin oldu ol vakit firar
 Haydutlar içinde anı seyrettim.

Ağayı damdan dama kaçırdılar
 Üç beş damı bir dizginde aşırıdılar
 Arayanlar tebdillerin şaşırıdılar
 " Maharet cihanda anı seyrettim.

Vecai dedikleri şöyle bir âşık

Beli kambur sinirleri dolaşık

Az buğuk var onda da şairlik bulaşık

Âşıklar içinde anı seyrettim.

Aşık Vecai, 1794 tarihinde Burdur'da doğmuş bir halk şairidir. 1839 tarihinde Burdur beyler ile ağalar arasında çıkan çatışmayı Fetaret adı altında manzun olarak yazmıştır. Bu destan. 1927 yılında. Yenice Mahalleli Ayşe adındaki 85 yaşındaki kadından, derlenmiştir